

PROBLEMI IN DISKUSIJA

Ob pomislekih glede tez o starejšem slovenskem izseljenstvu

Naj začnem svoje razmišljanje o prispevku dr. Marjana Drnovška¹ z zadovoljstvom, da smo tudi na straneh *Zgodovinskega časopisa* priče diskusiji o stvareh na ravni, vredni znanstvenikov – zgodovinarjev. S kolegom Marjanom Drnovškom se strinjava o pomembnosti raziskovanja slovenskega izseljenstva za slovensko zgodovino, kakor tudi o tem, da je temu raziskovanju bilo v preteklosti v Sloveniji posvečene premalo pozornosti.

Naslov mojega prispevka "Slovenska izseljenska zgodovina kot del slovenske nacionalne zgodovine"² je delno mogoče razumeti na programsko simbolni ravni, delno pa omenjeni prispevek poskuša podati pregled celotne slovenske izseljenske zgodovine – če ne drugače, pa vsaj z omembami dežel in krajev ter s poskusom odgovorov na zastavljena vprašanja tudi za ne ameriške izseljence. Ker je pri tem šlo za objavo inavguralnega predavanja ob izvolitvi v naziv rednega profesorja, je razumljivo, da sem se posvetil predvsem prikazu lastnih dosežkov na področju tovrstnega raziskovanja.

Kljub vsemu pa bom poskušal na kratko odgovoriti na zastavljena vprašanja dr. Drnovška v *Zgodovinskem časopisu*. Začnem naj z ugotovitvijo, da je proučevanje izseljenstva v okviru slovenskega zgodovinarstva v zadnjem času vsekakor našlo mesto, ki mu pripada. Ta tematika je v zadnjem desetletju prisotna na zborovanju slovenskih zgodovinarjev, pa tudi v publikacijah, ki prikazujejo pregled slovenske zgodovine. Če ta problematika ni bila prisotna v Zgodovini Slovencev Cankarjeve založbe, pa je vsekakor prisotna v Slovenski kroniki 20. stoletja Nove revije. Kljub temu pa lahko ugotavljam, da sodelovanja z ostalimi znanstvenimi vedami, ki proučujejo izseljenstvo, v Sloveniji praktično ni. Izjema pri tem je sodelovanje zgodovinarjev v projektih Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU ter projektih, ki sem jih doslej vodil na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru. V obeh primerih gre zlasti za sodelovanje z etnologijo, literarnimi vedami in z jezikoslovjem. Menim tudi, da je raziskovanje slovenskega izseljenstva tako po svojih metodah kot po svoji vsebini v slovenskem zgodovinarstvu primerljivo z svetovnimi trendi v tovrstnem raziskovanju. Problem, ki pa se pri tem pojavlja, je premajhno število objav slovenskih zgodovinarjev o slovenskem izseljenstvu v tujini. Tematika slovenskega izseljenstva je nujno tudi tematika zgodovine držav priseljavanja, tako da je predmet proučevanja nujno tudi zgodovina države priseljavanja.

K objavljanju v tujini pa slovenske zgodovinarje na sploh premalo vzpodbujajo obstoječa habilitacijska merila oziroma interpretacija teh meril na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani in na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru. To pa škodljivo vpliva tudi na prepoznavnost Slovenije v svetu. Omenim naj še, da študenti zgodovine – vsaj na mariborski Univerzi – o slovenskem izseljenstvu ne slišijo tako malo, saj na tamkajšnjem oddelku za zgodovino predavava z dr. Darkom Frišem. Ob tem pa probleme slovenskega izseljenstva že od študijskega leta 1995/96 predavam tudi študentom geografije (usmeritveni predmet "Politična geografija") na Filozofski fakulteti v Ljubljani.

O vprašanju, ali naslovi posameznih poglavij v mojem prispevku "obetajo več ali manj", si lahko bralec ustvari sliko sam. Prepričan sem, da bo ravno ta diskusija vzpodbudila še kakega bralca k prebiranju prispevka. Seveda pa moram ob tem še enkrat opozoriti, da za predstavitev mojega opravljenega

¹ Marjan Drnovšek, Nekaj pomislekov glede tez o starejšem slovenskem izseljenstvu, *Zgodovinski časopis*, letnik 53, številka 1, Ljubljana 1999, str. 101–106.

² Matjaž Klemenčič, "Slovenska izseljenska zgodovina kot del slovenske nacionalne zgodovine". Inavguralno predavanje ob izvolitvi v naziv rednega profesorja na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 8. 4. 1998. *Zgodovinski časopis* 1998, letnik 52, številka 2, str. 175–193.

raziskovalnega dela, tako da si lahko bralec na podlagi prebiranja citirane literature ustvari podrobnejšo sliko o problematiki.

Poglavje o organiziranosti na primer kaže na to, da sem sicer posvetil pozornost predvsem slovenskim izseljencem v ZDA, hkrati pa omenil (kolikor je to znano) tudi rezultate raziskovanja drugih avtorjev, ki so se ukvarjali z zgodovino Slovencev v drugih državah. Tudi v poglavju "Slovenski izseljenci in politika v stari domovini" obravnavam kot predmet zanimanja izseljencev vsakodnevna dogajanja v stari domovini pa tudi zanimanje in aktivnosti izseljencev v zvezi s staro domovino v obdobju kriz, kot na primer med prvo in drugo svetovno vojno ali v obdobju tik po drugi svetovni vojni. V tem poglavju pa se ukvarjam tudi s političnimi programi slovenske politične emigracije ter z osamosvajanjem Slovenije na začetku 90-ih let 20. stoletja. Kot eno glavnih zanimanj ameriških etničnih skupnosti je odnose med Združenimi državami in domovinami teh etničnih skupnosti označil tudi znani raziskovalec zgodovine etničnih skupnosti v ZDA, John Higham (John Higham, ur.: *Ethnic Leadership in America*, Baltimore: The John Hopkins University Press in London: The John Hopkins Ltd., 1979, str. 4).

Glede vprašanja definicij pa le-te v večini primerov predstavljajo neke posplošitve, tako da zajamejo večino problematike, ne pa nujno vse. Sam sem v svojem predavanju definiral izseljence kot vse, ki so se odselili iz slovenskega etničnega ozemlja in to ne glede na številne spremembe državnih meja v različnih zgodovinskih obdobjih. **Torej vsi.** Še prej pa sem zapisal: "*Integralni del slovenske nacionalne zgodovine je tudi zgodovina slovenskih izseljencev, to je skupin Slovencev, ki so se skozi posamezna obdobja zgodovinskega razvoja izselili ter se v večjih ali manjših skupinah naselili na območjih izven slovenskega etničnega ozemlja, kjer so si ustvarili eksistenco in zaživel svoje društveno ter politično življenje...*" Marjan Drnovšek me sprašuje, "... kaj pa tisti slovenski izseljenci, ki niso pripadali enemu od slovenskih društev in so bili povrh tega še politično neaktivni? ..." Strinjam se z ugotovitvijo dr. Drnovška, da takih ni bilo malo, vendar pa sem v svojem modelu poskusil pripraviti tla za bodočo sintezo zgodovine slovenskega izseljenstva ali pa vsaj za sintezo zgodovine slovenskega izseljenstva v eni od držav priseljevanja (v mojem primeru verjetno za ZDA). Sintetični prikaz zgodovine izseljenstva v ZDA bo zelo težko zajel prav vse posameznike, še zlasti tiste posameznike, ki niso živeli v okviru slovenskih naselbin. Poleg tega naj poudarim, da v svoji definiciji slovenskega izseljenstva govorim o **večjih ali manjših skupinah**.

Da pa bi v ta pregled zajeli prav vse, bom odslej v svojih pisanjih upošteval pripombo dr. Drnovška tako, da bom spremenil definicije na sledeči način:

Integralni del slovenske nacionalne zgodovine, je tudi zgodovina slovenskih izseljencev, to je tistih skupin in posameznikov, ki so se skozi posamezna obdobja zgodovinskega razvoja izselili ter se v večjih ali manjših skupinah naselili na območjih zunaj slovenskega etničnega ozemlja, kjer so si ustvarili eksistenco in večinoma zaživel svoje društveno ter politično življenje. Na ta način bomo v definicijo zajeli tudi tiste posameznike, ki so živeli zunaj skupin in zunaj slovenskih naselbin. Vendar pa naj poudarim, da so mnogi slovenski izseljenci, ki so živeli zunaj slovenskih naselbin, vzdrževali tudi stike s svojimi rojaki v naselbinah, mnogi, ki so živeli nekaj časa zunaj naselbin, pa so bili tudi člani slovenskih društev in političnih organizacij. Za pomembne "etnične Američane", ki bodo predstavljeni v nastajajoči knjigi pod uredniškim vodstvom Elliota Barkana, pa je značilna zahteva urednika, da so v posameznih biografijah prikazani tudi stiki omenjenih Američanov z domovino oziroma s svojimi etničnimi skupnostmi v ZDA (pismo Elliota Barkana sodelavcem, 17. februarja 2000). Torej se pojavlja tudi na tej ravni prikazovanja življenja in dela uspešnih etničnih Američanov vprašanje odnosa med skupnostjo; v tem primeru njegovo (njeno) etnično skupnostjo in posameznikom (-co) kot eno od temeljnih vprašanj dela zgodovinarja etničnih skupnosti

Trdim lahko, da sem v svojem delu obravnaval celoto pojavov in procesov od odhoda z doma (to je zlasti vprašanje "imageov" Amerike med potencialnimi izseljenci), kakor tudi sam prihod v tujino ter življenje in delo v novem okolju ter odnose med staro in novo domovino. Koliko so znanstveniki, ki so se izselili iz svoje domovine spričo svojih znanstvenih interesov, je stvar diskusije. Vsekakor je "beg možganov" tudi del slovenskega izseljenstva in v tem okviru je koristna nova zgoraj omenjena definicija slovenskega izseljenstva.

Strinjam se z dr. Drnovškom, da mora biti vsaka splošna delitev in opredelitev izseljenske oziroma priseljske zgodovine dobro pretehtana, **vendar pa je ena od nalog zgodovinske stroke tudi iskanje zakonitosti družbenega razvoja ...**³ Sam ne sodim med tiste zgodovinarje, ki bi gradivo le zbirali in prepuščali posplošitve in iz njih izhajajoče definicije znanstvenikom iz družbenih ved (sociologom) ...

³ Bogo Grafenauer: *Struktura in tehnika zgodovinske vede. Uvod v študij zgodovine*. Ljubljana, 1960, str. 135.

Dr. Drnovšek ne polemizira s tem, da sem postavil prvo obdobje izseljenske zgodovine v čas pred letom 1870. Hkrati se v bistvu strinja z menoj, da so tisti, ki so v tem času odhajali, pa tudi tisti, ki so odhajali in se izseljevali kasneje, morali zbrati določen pogum in sam sem pri tem mislil na to, ko sem uporabil izraz "pustolovci". Že sama pot v neznanu je bila tako težka, da so morali ti izseljenci imeti v sebi precej pustolovskega duha. Tudi misijonarje šteje dr. Drnovšek med posebno kategorijo, saj tudi v svoji polemika zapiše "... navadno jih obravnavamo kot posebno skupino, saj jih bi težko označili za izseljence, čeprav so nekatere karakteristike skupne tako misijonarjem kot izseljencem ..."

O povezovalni vlogi duhovnikov, ki so obiskovali tudi skupine slovenskih priseljencev in jih združevali v verskih obredih, ne dvomim in o tem tudi sam pišem v nekaterih svojih drugih delih. Preden so ustanovili svoje etnične župnije in zgradili svoje cerkve, so bili obiski slovenskih duhovnikov oblika neformalnega povezovanja slovenskih izseljencev tudi v slovenskih naselbinah v Clevelandu, Leadvillu (Kolorado), San Franciscu (Kalifornija), Rock Springsu (Wyoming), Enumclawu (Washington) – to je v naselbinah, katerih zgodovino sem že obdelal.

Ob vprašanju misijonarjev in duhovnikov, ki so delovali v Ameriki v drugi polovici 19. stoletja pa vse do prve svetovne vojne, bi bilo vsekakor koristno študirati in raziskati vlogo semenišča v St. Paulu (Minnesota), kakor tudi slovenskih študentov bogoslovja, ki so se tam šolali ter številnih slovenskih profesorjev, ki so tam delovali. Zanimivo za zgodovino slovenskega izseljenstva bi bilo tudi proučevanje življenjskih zgodb tistih slovenskih duhovnikov, ki so se visoko povzpeli v cerkveni hierarhiji (na primer škofje v ZDA). Gre zlasti za tiste, ki jih omenja že Jurij Trunk oziroma monsignor John L. Zaplotnik v Trunkovi knjigi *Amerika in Amerikanci*⁴. Razumljivo je, da je za tovrstno delo potrebno veliko sredstev, saj so nujne raziskave v ZDA. Za zgodnje obdobje pa je vendarle na razpolago tudi veliko člankov v *Ave Maria koledarju*, ki jih je napisal že omenjeni msgr. Zaplotnik. Seveda pa Zaplotnik biografij ni objavljale v *Ave Maria koledarju*, ampak tudi v *Bogoslovnem vestniku* in uglednih ameriških zgodovinarskih in bogoslovnih revijah kot na primer: *Acta et Dicta, The Catholic Historical Review*. Nadaljnje raziskovanje teh vprašanj bi bilo mogoče tudi na podlagi prebiranja zgodovin škofij, v katerih so ti duhovniki in škofje delovali, ter na podlagi pregledovanja arhivskih gradiv omenjenih škofij. Pri tem pa se postavlja vprašanje prioritete v raziskovanju slovenskega izseljenstva.

Ob tem menim, da je raziskovanje zgodovine slovenskih naselbin, kot sem ga začel, vsekakor zanimivejše za slovenskega zgodovinarja. Vendar pa je to moje osebno mnenje, do katerega imam pravico prav tako, kot ne nasprotujem morda drugačnemu stališču drugih. Strinjam se z opombo dr. Drnovška o citiranju knjige Jurija Trunka *Amerika in Amerikanci*. S knjižničarskega vidika je verodostojna tista letnica, ki jo nosi notranja naslovna stran, to je leta 1912. Z nastajanjem knjige *Amerika in Amerikanci* (način zbiranja gradiva zanjo, način tiskanja, financiranja, odmevnosti in prodaje same knjige) se lahko bralec seznanil ob prebiranju moje najnovejše knjige,⁵ v kateri sem na osnovi originalnega arhivskega gradiva, ki doslej ni bilo dostopno slovenskim zgodovinarjem, razrešil nekatera doslej drugače predstavljena vprašanja v slovenskem zgodovinsko-pisju okrog te knjige (na primer vprašanje, kje je bila knjiga dejansko natisnjena – prvi zvezek knjige je bil res natisnjen v tiskarni Družbe sv. Mohorja v Celovcu, ostali zvezki pa v Katoliški tiskarni v Ljubljani).⁶

Glede gesla "Slovenski dom" v *Enciklopediji Slovenije* lahko ugotovim dejstvo, da avtor Joe Valenčič ob tem, ko predstavlja slovenske narodne domove v Clevelandu, ne citira moje knjige iz leta 1995 *Slovenes of Cleveland*, kjer sem posvetil slovenskim narodnim domovom v Clevelandu strani od 219–244. Glede pomanjkljivosti gesla pa tudi ugotavljam, da je glede na to, da gre za splošno geslo, ob slovenskih narodnih domovih avtor posvetil premalo pozornosti domovom zunaj Clevelanda.

Z navedbami dr. Drnovška, v katerih samoocenjuje svojo knjigo *Usodna privlačnost Amerike, Pričevanja izseljencev o prvih stikih z novim svetom*, Ljubljana 1998, se pravzaprav strinjam, še zlasti z njegovimi stališči do uporabe časopisnih in publicističnih virov v zgodovinsko-pisju. Rečem lahko, da sem za določena poglavja tovrstne vire upošteval tudi v svoji že omenjeni knjigi o Slovencih v Clevelandu, ker pač drugih podatkov ni bilo na razpolago. Knjiga *Usodna privlačnost Amerike* je vsekakor pomemben

⁴ Rev. J. M. Trunk: *Amerika in Amerikanci*. Celovec: samozaložba, 1912, str. 543–606.

⁵ Matjaž Klemenčič: *Jurij Trunk med Koroško in ZDA ter zgodovina slovenskih naselbin v Leadvillu, Kolorado, in San Franciscu, Kalifornija*. Celovec–Ljubljana–Dunaj, 1999, str. 75–136

⁶ M. Klemenčič: *Jurij Trunk med Koroško in ...*, str. 118–120.

prispevek k zgodovini slovenskega izseljenstva. Bilo pa bi koristno, če bi avtor kdaj v prihodnosti svoje izsledke dopolnil in primerjal z ameriškim gradivom, tako tiskanim, kot tudi arhivskim. Del tiskanega gradiva ameriškega izvora se nahaja v NUK-u. Pri tem gre zlasti za koledarje in slovensko etnično časopisje, drugi del pa se nahaja v ZDA. To pa je seveda že druga zgodba, glede na velika finančna sredstva, ki so potrebna za tovrstna raziskovanja.

Slovenskemu izseljenstvu so tako zgodovina kakor tudi druge humanistične znanosti v Sloveniji doslej posvečale relativno malo pozornosti. Šele v zadnjem desetletju in pol so se v slovenskem zgodovini-nopisju pojavile prve resnejše raziskave te problematike. Pred tem se je s problematiko slovenskega izseljenstva ukvarjal akademik prof. dr. Janez Stanonik, ki pa se je posvečal zlasti posameznikom iz prvega obdobja slovenskega izseljenstva. Sam se posvečam celotnemu ciklusu izseljevanja Slovencev, zlasti pa zgodovini slovenskih naselbin. Pri tem naj poudarim tudi, da sodim med tiste slovenske zgodovinarje, ki menijo, da je predmet proučevanja časovno omejen le na "včeraj", ob tem pa se je potrebno zavedati tudi pomena zgodovinske distance za presojo zgodovinskega pomena posameznega dogodka. Hkrati pa je pomembno tudi delo na terenu in z ostanki slovenske prisotnosti v izseljenskih državah (tako stvarne, kot tudi pisne), ki se nahajajo v obliki arhivskih gradiv.

O slovenskem izseljenstvu je mogoče veliko razpravljati, saj obstoji še veliko nerešenih vprašanj. Zato menim, da je diskusija, ki sva jo o tej tematiki začela s kolegom Drnovškom, koristna za stroko.

Matjaž Klemenčič

PRISPEVKI ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

Inštitut za novejšo zgodovino izdaja osrednjo slovensko zgodovinsko revijo za problematiko novejše zgodovine **Prispevki za novejšo zgodovino**. Revija izhaja že od leta 1960, najprej kot *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja*, od leta 1986 pa pod sedanjim imenom. Sprva je bila revija usmerjena izrazito v zgodovino delavskega gibanja in narodnoosvobodilnega boja, z leti pa je razširila krog predstavljane zgodovinske problematike na celotno zgodovinsko dogajanje na Slovenskem in širše v drugi polovici 19. stoletja in v 20. stoletju. Sedaj je to revija za novejšo slovensko zgodovino; izhaja enkrat ali dvakrat letno. V reviji objavljajo sodelavci Inštituta za novejšo zgodovino in tudi drugi zgodovinarji znanstvene razprave, strokovne članke, historično dokumentacijo, knjižna poročila in ocene ter tekočo letno bibliografijo sodelavcev Inštituta.

Revijo, tudi večino starih letnikov, lahko naročite na Inštitutu za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, 1000 Ljubljana, telefon: 200 3120 / faks: 200 3160. Naprodaj je tudi v vseh večjih slovenskih knjigarnah.